

HÖGSKOLAN
Dalarna

Examensarbete

Grundnivå II

Förskolan - en könsdiskurs i förändring

Förskollärarens tolkning och implementering av uppdraget att motverka traditionella könsroller

Författare: Madeleine Adervall och Astrid Sällström

Handledare: Anne-Marie Ami Look

Examinator: Stina Jeffner

Ämne/huvudområde: Pedagogiskt arbete

Kurskod: PG2062

Poäng: 15 HP

Examinationsdatum: 2018-01-12

Vid Högskolan Dalarna finns möjlighet att publicera examensarbetet i fulltext i DiVA. Publiceringen sker open access, vilket innebär att arbetet blir fritt tillgängligt att läsa och ladda ner på nätet. Därmed ökar spridningen och synligheten av examensarbetet.

Open access är på väg att bli norm för att sprida vetenskaplig information på nätet. Högskolan Dalarna rekommenderar såväl forskare som studenter att publicera sina arbeten open access.

Jag/vi medger publicering i fulltext (fritt tillgänglig på nätet, open access):

Ja

Nej

Abstract:

Syftet med denna studie är att synliggöra hur förskollärare beskriver traditionella könsroller men också om det i deras beskrivningar går att urskilja olika diskurser och i så fall vilka. Då vi utgår från ett socialkonstruktionistiskt perspektiv är förskollärarnas beskrivningar viktiga för att förstå de diskurser som inom förskolans verksamhet skapas rörande könsroller, då dessa i sin tur påverkar vilka normer och värderingar de barn som där vistas tar till sig och för vidare. Diskursbegreppet är i denna studie ett nyckelbegrepp och vårt resultat kommer att behandlas i en kritisk diskursanalys. Metoden som använts för att samla in för studien relevant data är kvalitativa, semistrukturerade intervjuer. I vårt resultat blev en tydlig individdiskurs synlig vilken vi tolkat vara förskolans rådande diskurs och den som styrdokumentet genom sin utformning och innehåll uppmanar till. Vi fann även uttryck för en könsneutral diskurs liksom en gruppdiskurs. Dessa tre diskurser verkar parallellt och tycks många gånger leda till motsättningar i det praktiska arbetet. Detta går i linje med tidigare forskning. Vår studie visar att även de förskolor som har som ambition att erbjuda en könsneutral verksamhet omedvetet tenderar att utgå ifrån en manlig norm. Studien pekar också på att, trots att en individdiskurs är önskvärd, så utformas arbetet med att motverka traditionella könsroller ofta på ett sätt som upprätthåller dikotoma könsroller.

Nyckelord:

förskollärare, könsroll, genus, diskurs, diskursanalys, dikotomi, könsneutralitet, socialkonstruktionistiskt perspektiv

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
1.1 Syfte	5
1.2 Frågeställningar	6
1.3 Avgränsningar	6
2 Bakgrund	6
2.1 Begrepp	7
2.1.2 Jämställdhet	7
2.1.3 Könsroll	7
2.1.4 Könsmönster	7
2.2 I styrdokumentet	7
2.3 I samhället	8
3 Metod	8
3.1 Urval	9
3.2 Kvalitativa studier	9
3.3 Intervju som metod	10
3.4 Genomförande	10
3.5 Bearbetning av data	10
3.6 Studiens validitet och reliabilitet	11
3.7 Etiska aspekter	12
4 Tidigare forskning	12
4.1 Genus	12
4.2 Tidigare forskning	13
4.2.1 Pedagoger - kön och genus	13
4.2.2 Förskolans barn - kön och genus	13
4.2.3 Synen på kön, könsroller och genusordning	15
4.2.4 Individen i fokus	15
4.2.5 Gruppen i fokus	16
4.2.6 Omgivningens påverkan	16
4.2.7 Metoder för att motverka traditionella könsroller i förskolan	17
5 Teoretisk utgångspunkt	18
5.1 Socialkonstruktionism	19
5.1.1 Diskurs	19
5.1.2 Individdiskurs	19
5.1.3 Gruppdiskurs	20
5.1.4 Könsneutral diskurs	21

5.1.5 Kritisk diskursanalys	21
6 Resultat	21
6.1 Förskollärarnas beskrivningar av traditionella könsroller	22
6.2 Förskollärarnas beskrivningar av barn och könsroller	22
6.3 Bemötande	23
6.4 Att vara en god förebild	24
6.5 Miljö och material	25
6.6 Kultur och föräldrar	26
7 Analys av resultat	28
7.1 Socialkonstruktionism och diskurs	29
7.2 Synliga diskurser	29
7.2.1 Individdiskurs	29
7.2.2 Individdiskursen i förhållande till en gruppdiskurs	30
7.2.3 Individdiskursen i förhållande till en könsneutral diskurs	31
8 Avslutande diskussion	32
8.1 Metoddiskussion	32
8.2 Diskussion kring studiens resultat	33
8.2.1 Individ och grupp	33
8.2.2 Mannen som norm	35
8.2.3 En diskurs i förändring	36
8.3 Sammanfattning av resultat	37
8.3.1 Vad beskriver förskolläraren att traditionella könsroller innebär?	38
8.3.2 Hur säger sig förskolläraren utforma verksamheten utifrån uppdraget att motverka traditionella könsroller?	38
8.3.3 Går det att i förskollärarnas beskrivningar urskilja olika diskurser gällande traditionella könsroller och i så fall vilka?	38
8.4 Förslag på vidare forskning	39
9 Referenser/Källförteckning	40
Bilaga 1 Informationsbrev	43
Bilaga 2 Intervjuguide	45

1 Inledning

En kommentar från en förskollärare i förskolan fick oss att fundera kring hur förskollärare tolkar sitt uppdrag att motverka traditionella könsroller och hur de samtidigt klarar av att bemöta alla barn som unika individer. Kommentaren löd: ”Jag har läst en jättebra bok om genus. Har du tänkt på hur snabba vi är på att hjälpa pojkarna med allt medan flickorna alltid får vänta. Vi behöver ge flickorna mer utrymme”. Att jämställdhetsarbetet tenderar att lyfta fram flickor/kvinnor som grupp, både inom förskolan men också i samhället i stort, är något vi även sett i olika sociala medier. Detta har väckt funderingar rörande huruvida förskollärare ibland i jämställdhetsarbetet, beroende på hur de tolkat begreppen, sorterar in barn i homogena grupper utifrån kön, vilket i så fall kan tänkas befästa traditionella könsroller snarare än motverka dem.

Under 2017 kom Skolinspektionen ut med en granskningsrapport kring arbetet med jämställdhet i svenska förskolor. En av slutsatserna i rapporten är att förskolans personal behöver bli mer förtrogna med och gemensamt tolka det jämställdhetsuppdrag som beskrivs i förskolans styrdokument. Samtidigt visar granskningen att det arbetas aktivt för alla barns lika värde, individen och likabehandling ute i verksamheterna (Skolinspektionen 2017, s. 5-6). Dessa värden menar vi utifrån vår erfarenhet genomsyrar även dagens förskollärarytelse, där individen står i fokus.

1.1 Syfte

Syftet med studien är att synliggöra hur förskollärare beskriver arbetet med att motverka traditionella könsroller, samt att klargöra om det i förskollärarnas beskrivningar går att urskilja olika diskurser gällande traditionella könsroller och i så fall vilka dessa diskurser är.

1.2 Frågeställningar

Följande frågeställningar har valts för att ringa in studiens syfte:

- Vad beskriver förskollärarna att traditionella könsroller innebär?
- Hur säger sig förskollärarna utforma verksamheten utifrån uppdraget att motverka traditionella könsroller?
- Går det att i förskollärarnas beskrivningar urskilja olika diskurser gällande traditionella könsroller och i så fall vilka diskurser?

1.3 Avgränsningar

Då uppsatsens omfattning begränsas av en tidsram på tio veckor, har vi valt att avgränsa oss till att enbart undersöka arbetet med traditionella könsroller inom förskoleverksamhetens ramar. I förskolans läroplan (Skolverket 2016, s. 9) uttrycks förskolan ha en fostrande roll vilket innebär att förskollärare och övriga pedagoger har som uppdrag att överföra bestämda värden till de barn som vistas där. Könsroll som begrepp beskrivs i Regeringens delbetänkande *Den könade förskolan* (SOU 2004: 115, s.34) och innebär att människan fostras att anta vissa roller utifrån sitt biologiska kön. Därmed känns det intressant att närmare undersöka förskollärares olika tolkningar av och arbete med uppdraget att motverka traditionella könsroller. Vi har valt att inte gå djupare in på genusstrukturer och könsmonster ur ett globalt och maktfokuserat perspektiv och vi har inte heller tagit upp andra könsidentiteter än den manliga och den kvinnliga. Detta trots att vi är medvetna om att förskolan i allra högsta grad är en social arena som liksom andra innefattas av större nationella och globala samhällsstrukturer. Vi har riktat in oss på att intervjua examinerade förskollärare och undersökningen omfattar en mindre grupp på sex förskollärare.

2 Bakgrund

I detta kapitel kommer vi att klargöra vissa begrepp som nämns i förskolans styrdokument och den definition av dem som används i studien. Vi kommer även att sammanfatta vad Lpfö98/16 och skollagen tar upp kring förskolans uppdrag att motverka traditionella

könsroller. Dessa skrifter är de som ska vägleda förskolläraren i arbetet ute i verksamheten och är därmed av stor vikt att skriva fram.

2.1 Begrepp

I denna studie utgår vi ifrån Skolinspektionens (2017, s.9-10) definitioner av begreppen *jämställdhet, könsroll* och *könsmönster*.

2.1.2 Jämställdhet

I Skolinspektionens (2017, s.9) rapport om jämställdhet i förskolan beskrivs jämställdhet handla om maktförhållanden och relationer mellan könen. I ett jämställt samhälle har kvinnor och män i alla kontexter samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter. Samma möjligheter för flickor och pojkar utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller är också vad Läroplanen för förskolan (Skolverket, 2016, s.5) beskriver att jämställdhet i förskolan handlar om. Detta är den definition som vi använder oss av i denna studie.

2.1.3 Könsroll

I Skolinspektionens (2017, s.10) rapport Jämställdhet i förskolan beskrivs begreppet könsroll innebära att flickor respektive pojkar liksom kvinnor respektive män tillskrivs olika egenskaper knutna till sitt biologiska kön. Grunden till detta är att det finns på förhand bestämda ideér om skillnader mellan män och kvinnor vilka är bundna till den historiska och kulturella kontexten. I förskolans läroplan (Skolverket 2016, s. 9) beskrivs att en del av förskoleverksamhetens pedagogiska uppdrag är att fostra. I (SOU 2004: 115, s.34) uttrycks könsrollsbegreppet som att pojkar och flickor, med grund i biologiska skillnader, fostras olika och därför antar olika roller och beteenden (SOU 2004: 115, s.34).

2.1.4 Könsmönster

Könsmönster uttrycks i samma rapport (Skolinspektionen, 2017, s.10) handla om de ideer som finns rörande skillnader mellan hur män respektive kvinnor, flickor respektive pojkar utifrån sitt kön förväntas agera.

2.2 I styrdokumentet

I förskolans styrdokument beskrivs att alla barn ska ges möjlighet att bilda sig egna uppfattningar och göra val utifrån de egna förutsättningarna. Alla som arbetar i förskolan ska hävda de grundläggande värden som anges i Skollagen (SFS 2010:800) och i förskolans läroplan (Skolverket, 2016), vari jämställdhet mellan könen är en del och individens frihet och

integritet en annan, samt ta avstånd från det som strider mot dessa värden. Dessa styrdokument understryker också att vuxnas bemötande påverkar vilken uppfattning barnen får om vad som är kvinnligt och manligt. I förskolan ska traditionella könsroller och könsroller motverkas och pojkar och flickor ska ges samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller (Skolverket, 2016, s.5).

2.3 I samhället

Vi upplever att den könsneutrala diskursen och ifrågasättandet av uppdelning i könskategorier ökar i det svenska samhället. I media och i sociala medier har diskussionerna gått heta under hela 2000-talet. Både sådant som rör språkbruk och andra företeelser har uppmärksammats.

Sedan 2012, då den första könsneutrala barnboken kom ut, har det könsneutrala pronomenet "hen" debatterats flitigt och användandet av pronomenet i svenska medier har ökat lavinartat på några få år. 2015 kom ordet in i Svenska Akademiens Ordlista. (Sundberg, 2017, 31 mars).

2016 tar varuhuset Åhléns beslutet att slå ihop pojk- och flickavdelningarna till en gemensam barnavdelning. Det motiveras med att "könsuppdelad klädindelning för barn är förlegat" och att kunderna själva efterfrågat denna förändring (Levinsson, 2016, 27 april).

Förskolläraren Mats Olsson är en av kritikerna till den könsneutrala diskursen. Intervjuad i Lärarnas tidning (Arevik, 2012, 28 mars), motsätter han sig vad han ser som en moraliserande kategorisering av barns lekar som önskvärda eller inte utifrån genuspedagogikens nya könsneutrala normer. Han menar att den könsneutrala diskursen är stark i förskolan eftersom genuspedagogiken har ett antal tongivande anhängare, men att medborgarna är av annan uppfattning.

3 Metod

Löf (2015, s. 135) beskriver den diskursiva praktiken som de situationer där lärare tillsammans tolkar sitt uppdrag och sedan organiserar sin undervisning. Detta anser hon påverkar vilka normer och värden som genomsyrar verksamheten. Hur pedagogerna i vår undersökning enskilt och gemensamt i arbetslaget tolkar och implementerar sitt uppdrag att motverka traditionella könsroller kan på så vis förväntas påverka förskolans sociala praktik och avgöra vilka normer som produceras på förskolan. Här är förskolans läroplan (Skolverket,

2016) och skollagen (SFS 2010: 800) de texter som förväntas ligga till grund för förskolans diskurs. Det är därför relevant att närmare analysera vilka diskurser som blir synliga i samtal med förskollärare kring detta arbete.

3.1 Urval

I denna studie valde vi att intervjua pedagoger med förskollärarexamen. Detta utifrån antagandet att dessa personer genom sin utbildning tillägnat sig de teoretiska kunskaper och den reflektiva förmåga som är nödvändig för att i praktiken kunna omsätta de mål och värden som anges i förskolans styrdokument. Då innehållet i styrdokumenten i hög grad är tolkningsbart, fann vi det intressant att ta del av de enskilda förskollärarnas beskrivningar av begrepp och uppdrag som kan kopplas till könsroller i förhållande till förskolans styrdokument. Vi valde att använda oss av lika andel manliga och kvinnliga respondenter i varierande åldrar. Då andelen manliga förskollärare är liten tedde det sig naturligt att undersöka vilka förskolor inom våra respektive kommuner som har anställda manliga förskollärare och sedan slumpmässigt tillfråga några av dessa. De kvinnliga förskollärarna valdes ut helt slumpmässigt. För oss låg det också ett värde i att vi inte sedan tidigare hade en relation till våra respondenter. Detta för att få en så neutral och likvärdig intervjusituation som möjligt. Då vi hade relativt kort tid på oss att genomföra denna undersökning begränsade vi oss till att intervjua sex förskollärare.

3.2 Kvalitativa studier

Harboe (2013, s.35-36) uttrycker att metoder som betecknas vara kvalitativa syftar till att undersöka okända marker, se på undersökningsområdet på ett djupare plan och kopplat till den kontext beskrivningen görs inom. Med vår studie vill vi lyfta deltagarnas egna beskrivningar rörande de frågeställningar som kopplas till studiens syfte. Vi väljer därför att genomföra en kvalitativ studie, vilken enligt Patel och Davidson (1991, s.28) fokuserar på människors upplevelser och erfarenheter förmedlade genom språk och livsytringar. Alvehus (2013, s.22) beskriver att den kvalitativa undersökningen ger oss en möjlighet att via tolkning och analys av det som framkommer i undersökningen nå en djupare förståelse för fenomenet i fråga. Bryman (2011, s.371) understryker att den kvalitativa studien syftar till att undersökaren, genom att lyssna till vad deltagaren uttrycker, ska kunna närma sig dennes perspektiv och på så sätt ta ett kliv bort från sina egna förutfattade meningar och sin förkunskap.

3.3 Intervju som metod

Vi har valt den kvalitativa intervjumetoden för insamling av data. Harboe (2013, s.37) uttrycker att metoden bör väljas utifrån hur forskaren formulerat sitt syfte. Situationen i sig, tiden och de resurser vi har att tillgå styr i hög grad metodvalet. Kvale och Brinkmann (2014, s.18) beskriver att den kvalitativa forskningsintervjun är en form av professionellt samtal där ny kunskap uppstår under intervjusituationen genom samspelet mellan den som intervjuar och respondenten. Vår intervju kan ses som semistrukturerad vilket innebär att vi utgått från ett antal färdiga frågor, i detta fall en intervjuguide och sedan under intervjun ställt öppna följdfrågor för att få en djupare förståelse för respondentens beskrivningar och för att få svar på de frågeställningar som besvarar syftet i studien (Alvehus, 2013, s.83). Løkken och Søbstad (1995, s.102) och Harboe (2013, s.58) beskriver hur intervjuguiden som utgörs av ett antal frågor kan utgöra ett stöd under intervjun men att det finns utrymme att ändra frågeföljden om behovet uppstår.

Kvale och Brinkmann (2014, s.68) förespråkar att man som forskare förhåller sig till både *vad* som sägs i en intervju och *hur* det uttrycks. I sin analys av material som insamlats genom en intervju bör forskaren vara medveten om att den första tolkningen av det beskrivna redan är gjord av respondenten. Harboe (2013, s.113) understryker att en innehållsanalys av de intervjudata som insamlats bör ha tyngdpunkten på både vad som uttrycks, den kontext det uttrycks inom och den specifika intervjusituationen men även på det som utesluts.

3.4 Genomförande

Intervjuerna genomfördes på respektive intervjupersons arbetsplats, då det skulle kräva minsta möjliga tidsåtgång för förskolläraren. Vi valde att spela in intervjuerna med diktafon för att i efterhand transkribera dem ordagrant innan analysarbetet kunde ta vid. Detta för att få bättre flyt i intervjun och ha möjlighet att under intervjun uppmärksamma även icke-verbal kommunikation samt för att möjliggöra att alla uttalade ord omsattes i text. Metoden beskrivs av Alvehus (2013, s.85) vara effektiv för att inte riskera att missa viktiga delar av intervjun.

3.5 Bearbetning av data

Efter genomförd intervju transkriberades ljudinspelningen. Detta innebär att vi ordagrant skrev ner det som sagts under intervjun. Då det uppkom information innehållande uppgifter som kunde kopplas till en enskild person eller till en viss förskola avkodades dessa uppgifter i texten. Winther Jørgensen och Phillips (2000, s.122) uttrycker att analysprocessen inleds med

att forskaren försöker finna teman i transkriptionen. De poängterar också vikten av att vara öppen även för teman som inte är bestämda på förhand.

När transkriberingsprocessen var klar sökte vi för vår studie relevanta kategorier i vårt insamlade material. Detta krävde att vi upprepade gånger noga gick igenom texterna tillsammans och enskilt. För att få en tydlig överblick i den transkriberade texten färgkodade vi de olika kategorier vi funnit. Nästa steg var att finna gemensamma och särskiljande beskrivningar i våra intervjudata. Resultatet skrevs ner under rubriker kopplade till våra tre forskningsfrågor.

3.6 Studiens validitet och reliabilitet

Dimenäs (2007, s.252-253) och Kvale och Brinkmann (2014, s.300) förklarar validitet som den trovärdighet som en studie kan sägas ha gällande hur väl man lyckats mäta det man haft som intention att mäta och hur lämpligt valet av metod var i förhållande till studiens syfte. Syftet med vår studie är att synliggöra hur förskollärarna beskriver arbetet med att motverka traditionella könsroller och vi menar att med transparens i resultatanalysen lyfta fram de diskurser som kan komma att framträda i förskollärarnas beskrivningar. Därmed anser vi att den kvalitativa forskningsintervjun är en valid metod för studien. En metod för att möjliggöra kritisk granskning och öka transparensen beskriver Lind (2001, s.26) är att låta en medbedömare ta del av de transkriberade intervjuerna för att på så vis kunna synliggöra förbisedda möjliga kategorier och verifiera framskrivna kategoriseringar. Då vi är två som genomfört denna studie har vi tagit del av varandras transkriberingar och tillsammans analyserat resultatet vilket kan ses öka studiens validitet.

Dalen (2008, s.115) beskriver att för att en kvalitativ studie ska vara valid krävs det att forskaren synliggör sin egen kunskap kring och erfarenhet av det valda ämnet. Detta innebär att forskaren tydliggör sin förkunskap och sina medvetna och omedvetna föreställningar om ämnet och skriver fram detta i sin uppsats. Vi har i vår inledning beskrivit en mer personlig ingång till vår uppsats. Då vi där tillsammans lyft våra förutfattade tankar och meningar och varit medvetna om dessa under arbetets gång vill vi påstå att det minskar sannolikheten för att de färgar av sig i vårt tillvägagångssätt och resultat.

Reliabiliteten kan beskrivas som hur noggrann och precis studien är vilket påverkar hur generaliserbart resultatet kan anses vara. Då syftet med vår studie inte är att finna någon

generell förklaring eller beskrivning utan snarare lyfta den enskilda individens uppfattning av ett fenomen så blir reliabiliteten svår att påvisa.

3.7 Etiska aspekter

Vetenskapsrådet (2017, s.12) beskriver att den etik som rör forskning lägger stor tonvikt vid att sätta ramar för hur de i undersökningen medverkande personerna ska skyddas. Det finns ett etiskt ramverk av regler för varje forskningsområde. Reglerna benämns som kodexar. De kodexar vi tagit särskilt i beaktande i vår undersökningsprocess är att inför studien lämna information som beskriver studiens och deltagandets syfte, beskriver att den som väljer att delta när som helst kan välja att avbryta sitt deltagande och där de tillfrågade får lämna sitt samtycke till att delta i studien. Vi har också utgått ifrån de kodexar som beskriver att det insamlade materialet kommer att bearbetas, behandlas, förvaras och redovisas på ett sätt som gör att ingen av deltagarna kan röjas i sin identitet och att data som insamlats enbart kommer att användas i det syfte som uppgetts inför undersökningen (Vetenskapsrådet, 2017, s.13-14). Hjalmarsson (2014, s.32-33) beskriver att forskningsetik ska omfatta hela forskningsprocessen. Detta har vi beaktat i intervjudata liksom när vi sedan transkriberat, analyserat och presenterat materialet i vår uppsats.

4 Tidigare forskning

Här kommer vi att presentera en del av den tidigare forskning som gjorts rörande det ämne som vårt syfte innefattar. För att underlätta förståelsen av den tidigare forskning som redovisas inleder vi med att beskriva begreppet *genus*, så som vi valt att definiera det. Detta då genusbegreppet är vanligt förekommande i de avhandlingar och den litteratur vi tagit del av.

4.1 Genus

Genus har en stark koppling till begreppet könsroll där både den kultur som råder och det sociala sammanhang vi befinner oss i påverkar hur vi gör olikhet mellan män och kvinnor. Skillnaden uppges ligga i att genus, istället för att kopplas till vårt biologiska kön, vilar i att de olikheter som uppges finnas mellan män och kvinnor antas uppstå av våra förväntningar och föreställningar (SOU 2004: 115, s.34). I begreppet genus ingår även en maktdimension i relationen mellan kvinnligt och manligt och det hierarkiska mönster som återfinns i denna relation (Tallberg Broman, 2002, s.25). Hirdman (2001) beskriver genusordningen, relationen mellan könen, som att män och kvinnor ses som separerade från varandra och att mannen är

den överordnade kategorin av de två. Mannen är i Hirdmans (2001, s.60-61) beskrivning den könlösa normen, människan, och kvinnan är det avvikande könet. Tallberg Broman (2002, s.26-27) menar att införandet och användandet av begreppet genus var viktigt för att i samhällsdebatten komma bort från synen på manligt och kvinnligt som biologiskt betingat. Numera används dock begreppen genus och kön parallellt och anses båda vara relaterade till social och historisk kontext.

4.2 Tidigare forskning

Här följer en redovisning av tidigare forskning som kan kopplas till studiens syfte och frågeställningar. För att göra texten lättare att följa har vi delat in den tidigare forskningen under olika rubriker. Dessa är: "Pedagogen - kön och genus", "Förskolans barn - kön och genus", "Synen på kön, könsroller och genusordning", "Individen i fokus", "Gruppen i fokus", "Omgivningens påverkan" och "Metoder för att motverka traditionella könsroller i förskolan".

4.2.1 Pedagogen - kön och genus

I förskolan har vi styrdokument som bestämmer hur vi ska se på könsroller kopplat till vårt uppdrag. Beskrivningen går kortfattat ut på att verksamheten ska ge pojkar och flickor samma möjligheter och värde (Skolverket 2010, s.5). Sedan 60-talet har jämställdhet mellan könen varit ett direkt uttryckt mål inom skolverksamheten (Wernersson, 2009, s.14).

Tallberg Broman (2002, s.50-52) beskriver att kvinnor under de senaste århundradena har sagts äga egenskaper som ansetts vara perfekta för småskole- och förskolelärarinnan. Här konstruerades kvinnans genus i förhållande till de egenskaper de sades ha och till de sociala och omvårdande uppgifter som kan knytas till dessa yrkesområden. Förskolläraryrket var och är fortfarande starkt könsmärkt och männen har traditionellt sett inte ansetts äga de förmågor som där efterfrågats. Först under 1950-talet släpptes männen in som potentiella lärare inom förskolan och än i dag är andelen manliga förskollärare mycket låg.

4.2.2 Förskolans barn - kön och genus

Tallberg Broman (2002, s.86-87) räknar upp en rad faktorer som idag påverkar barn då de skapar sig en bild av vad det är att vara pojke respektive flicka. I olika sammanhang och kontexter och på varierande vis positionerar de sig och blir positionerade av andra utifrån kön och genus. Familj, massmedia, litteratur, kamratgrupper och idrott tillhör några av dessa påverkansfaktorer. Vidare uttrycker Tallberg Broman (ibid.) att sociala sammanhang kan vara

genuskodade i olika stor utsträckning. Förskolans planerade verksamhet framhålls i hög utsträckning vara föremål för genusrelaterat bemötande pedagog och barn emellan. I förskolan uppmuntras och begränsas barnen till olika handlingar utifrån sitt kön. Tallberg Broman (2002, s.89) poängterar att det idag finns en helt annan möjlighet för barn att utmana genus- och könsnormer men överträdelser kan ändå leda till att den som överträder klassas som onormal. Vidare beskrivs flickors utvidgning av könsnormerna vara mer accepterad än pojkars överträdelser, som ofta är mer kontroversiella (Tallberg Broman, 2002, s.29-30).

I merparten av den forskning som gjorts kring vår tids förskola och som utgår från ett könsperspektiv, framställs pojkar ofta som aktiva, högljudda och socialt mer omogna än flickor i samma ålder. Förskolans flickor framställs generellt som socialt och emotionellt kompetenta, tystlåtna, duktiga, hjälpsamma och ordningsamma (Tallberg Broman (2002, s.91, s.95-98, s.101-104). Vidare visar forskning att flickor oftast beskrivs som gruppmedlemmar och får beröm för hur de ser ut medan pojkar oftare benämns vid namn, som individer och beröms för vad de gör (Tallberg Broman 2002, s.97, s. 115). Annan forskning lägger fokus på huruvida dessa generaliseringar av barn utifrån kön stämmer, om man även tar andra faktorer i beaktande. Denna forskning, som visar att barns beteende och egenskaper kan variera beroende på kontext, kulturell och social bakgrund och den gruppsammansättning barnet befinner sig i, slår hål på en stor del av de vetenskapliga studier som pekar på att barn överlag beter sig på samma vis oavsett kontext utifrån sin köns-/genustillhörighet (Tallberg Broman 2002, s.91-92, s.95).

Wernersson (2009, s.9, s.12-13) presenterar en avhandling som syftar till att studera förändringar i utbildningsväsendets köns- och genusordning. Här beskrivs att samhället under en relativt kort tidsperiod genomgått stora förändringar gällande normer kring kön och genus. Detta syns i samhällsdebatter som rör jämställdhetsfrågor som pappaledighet, könskvotering och mäns våld mot kvinnor. Hon menar och att det därför är nödvändigt att vi på nytt synar de data som producerats och den förståelse som finns kring både kön och genus. Hon understryker att det är nästintill omöjligt att som enskild individ, i sin egen förgivettagna vardag, avgöra om gamla föreställningar om könsroller fortfarande är aktiva och i vilken grad de påverkar oss här och nu. Det är även svårt att se vilka nya normer som skapats, hur de påverkar oss och vad som orsakat förändringen (Wernersson 2009, s.12-13).

4.2.3 Synen på kön, könsroller och genusordning

Connell (2003, s.105) beskriver könsrollsteorin som en variant av vad hen kallar för ”egenskapernas dikotomi”. Detta innebär att kvinnor antas ha en uppsättning egenskaper och män en annan och dessa står i motsatsförhållande till varandra (Connell, 2003, s.58). Män är från Mars och kvinnor är från Venus. Denna välkända fras får symbolisera den djupt rotade idé som finns om att män och kvinnor är varandras komplement vilket innebär ett grundantagande om att det att vara flicka respektive pojke innebär att vara olika varandra (Eidevald 2011, s.68). Enligt Connell (2003, s.59) är könsskillnader ett ämne som studerats flitigt inom psykologin och det vanligaste resultatet som dessa studier kunnat uppvisa är att ingen skillnad kunnat uppmätas. Där det trots allt kunnat uppmätas en skillnad mellan könen är den skillnaden mycket liten jämfört med variationen inom vardera könskategori. Studier har till exempel visat att kvinnors och mäns kompetenser, egenskaper, makt och relationer är kulturellt bundna, varav det inte kan hävdas att olikheter mellan könen på dessa områden har sin grund enbart i biologiska skillnader (Wernersson, 2009, s.9-11).

4.2.4 Individens i fokus

Enligt Skolinspektionen (2017, s.18) är det en genomgående uppfattning hos förskolepedagoger att de i sitt arbete ser och bemöter barnen som individer, utan att göra skillnad mellan pojkar och flickor. I förskolans läroplan (Skolverket 2016, s.4, s.6, s.14) betonas att förskoleverksamheten ska byggas runt individens frihet och integritet, att alla barn ska mötas utifrån sina unika behov, erfarenheter, intressen och förmågor, sin unika bakgrund och respektive familjers enskilda behov. Förskolläraren har även skyldighet att regelbundet dokumentera och göra uppföljningar av vart och ett av barnens utveckling och lärande i förhållande till de mål som anges i läroplanen för att försäkra sig om att förskolan fyller kvalitetskraven. Edström (2010, s.40) lyfter i sin studie att det i flera förskolor tycks vara eftersträvanvärt med en individdiskurs, alltså att det i tal och handling förespråkas att vi bör se på varandra som unika individer och inte som bärare av vissa egenskaper utifrån att vi tillhör en kategori. Samtidigt uppfattas jämställdhetsarbetet handla om att motverka att flickor som grupp ges mindre utrymme än pojkar i förskola och samhälle vilket pekar på att det även finns en gruppdiskurs, det vill säga att kategoriseringen skapar homogena grupper, som sätts i ett större samhällsperspektiv (Edström 2010, s.44). Det råder alltså delade meningar och även motsägelser i pedagogernas resonemang kring om pojkar och flickor i första hand ska ses som individer eller som grupp (Edström, 2010, s.45). Edström understryker att det finns tydliga skillnader mellan förskolornas diskussioner där barnet som individ framhävs och de

förändringar som realiserats i verksamheten, vilka inte alls ger individen samma möjlighet (Edström 2010, s.42).

4.2.5 Gruppen i fokus

Bjerrum Nielsen och Rudberg fokuserar i sin bok på den socialisationsprocess som gör att pojkar och flickor skapar respektive könsidentitet, baserat på biologiska skillnader, utifrån de olika erfarenheter som de får under uppväxten. Bjerrum Nielsen och Rudberg (1991, s.25) ser en fara i att övergeneralisera och tillskriva alla individer inom ett kön egenskaper som de, i erfarenhet av att vara barn, inte (ännu) har och menar att pojkar t.ex. kan utsättas för kollektiv bestraffning under föreskriften att pojkar i *genomsnitt* får mer uppmärksamhet. Bjerrum Nielsen och Rudberg (ibid.) med sin utvecklingspsykologiska utgångspunkt menar att både pojkar och flickor är i behov av positiv bekräftelse knuten till sin könstillhörighet "just därför att kön är en så viktig del av identiteten hos oss alla."

Eidevald (2009, s.36) beskriver i sin sammanställning den kompensatoriska pedagogikens innebörd som att pedagoger tränar flickor och pojkar på områden som de utifrån sin könstillhörighet förväntas ha bristfälliga färdigheter inom. Den dikotoma syn på pojkar och flickor som finns inbyggd i den kompensatoriska pedagogiken är alltid problematisk eftersom det sätter kön före identitet (Eidevald 2009, s.37).

4.2.6 Omgivningens påverkan

Många pedagoger uttrycker en hopplöshet inför arbetet med att motverka traditionella könsroller med hänvisning till att barnen ändå influeras till könsstereotyp beteende från både familj och samhälle, med sina kommersiella krafter (Emilson, Folkesson & Moqvist Lindberg, 2016, s.230-231). Bjerrum Nielsen och Rudberg (1991, s.28) beskriver utifrån ett utvecklingspsykologiskt perspektiv hur biologiskt kön genom socialisation och identitetsbildning utvecklas till socialt och psykologiskt kön. Författarna betonar att det finns biologiska och psykologiska skillnader mellan könen som gör att pojkar och flickor genomgår olika meningsskapande processer och skaffar sig skilda erfarenheter på sin väg mot att bli män respektive kvinnor (Bjerrum Nielsen & Rudberg, 1991, s.12). De menar att omgivningen har en normerande inverkan på barnets könsidentitet från dag ett när det kategoriseras som flicka eller pojke. Socialisationsprocessen innebär dock, utöver anpassning till omgivningens normer, ett aktivt identitetsskapande som gör att pojkar respektive flickor på ett fundamentalt vis "blir" sitt kön och gör personliga val i enlighet med sin könsroll (Bjerrum Nielsen & Rudberg, 1991, s.10-12). Författarna understryker att deras teori inte säger något om den

enskilda pojken eller flickan, men hävdar ändå teorins relevans då den säger något om flickor och pojkar som grupper (Bjerrum Nielsen & Rudberg, 1991, s.23).

4.2.7 Metoder för att motverka traditionella könsroller i förskolan

Skolinspektionens rapport efter en kvalitetsgranskning av jämställdhetsarbetet i förskolan vittnar om en utbredd osäkerhet bland förskolepersonal över hur arbetet med att motverka traditionella könsroller ska gå till rent praktiskt (Skolinspektionen, 2017, s.24). Här ger läroplanen inga tydliga svar utan lämnar åt varje förskolechef/arbetslag att tolka och implementera uppdraget (Eidevald, 2009, s.165). Eidevalds (2009, s.167-168) studie om barns könsmissiga identitetsskapande visar på att flera olika diskurser om kön är närvarande samtidigt i förskolan. I gruppintervjuer uttrycker förskollärarna i stor utsträckning att de bemöter flickor och pojkar lika och att de i verksamheten utgår från varje barns behov, oavsett ålder och kön. Samtidigt är en motsatt diskurs synlig i verksamheten i förskolorna. I praktiken produceras och konstitueras kön hela tiden genom förskollärarnas dikotoma och bipolära bemötande av flickor och pojkar utifrån stereotypa könsrelaterade förväntningar (Eidevald, 2009, s.167-168, SOU 2006:75 s.48). Eidevald (2009, s.168) menar att detta tyder på att det finns en utbredd könsblindhet bland förskollärarna, det vill säga att de bemöter barnen utifrån kön trots att ambitionen är att bemöta individen, vilket hindrar ett faktiskt jämställdhetsarbete. Detta fenomen ser Tallberg Broman (2002, s.21) som ett resultat av den likhetsnorm som sedan länge råder inom svensk barnomsorg, där pedagoger har en uppfattning om Sverige som ett jämställt land där förskolan naturligtvis *är* jämställd och barnen behandlas lika, fast detta inte stämmer överens med verkligheten.

“Kanske är det, paradoxalt nog, bilden av Sverige som ett jämställt land som utgör det största hindret för att jämställdhetsarbetet i förskolan ska kunna ta fart.”

(SOU 2006:75 s.148)

För att komma åt detta föreslår Eidevald (2009, s.170) att man i arbetslagen gemensamt sätter fokus på sina *egna* handlingar, exempelvis genom att filma sig själv och analysera sitt eget bemötande mot olika barn.

Emilson, Folkesson och Moqvist Lindberg (2016) beskriver i sin studie hur pedagogers könsföreställningar och könsrelaterade värden är inneslutna i den svenska förskolan. I studien analyserar man fram två tydligt motsatta synsätt på genus bland pedagogerna; det dualistiska

(dikotoma) och det könsneutrala (Emilson, Folkesson & Moqvist Lindberg, 2016, s. 230). Inom det dualistiska synsättet delas flickor och pojkar in i olika grupper med hänvisning till både biologiska skillnader och beteendeskilnader. Det andra synsättet förespråkar könsneutralitet där könsskillnader förnekas och könsneutralitet i bemötande och språk är eftersträvansvärt. Målet är att se till individen och uppmuntra barnen till att välja fritt istället för att bemöta dem på ett könsrelaterat vis (Emilson, Folkesson & Moqvist Lindberg, 2016, s. 233-234). Pedagogerna uttrycker att de lägger stor vikt vid att sträva mot läroplanens mål och för att uppnå en jämställd verksamhet så måste traditionella könsgränser överträdas. Det anses också vara viktigt att påverka föräldrarna att ta samma ståndpunkt. I vissa av dessa ”könsneutrala” förskolor har man, för att motverka könstraditionell lek, valt bort alla synligt könskodade leksaker (Emilson, Folkesson & Moqvist Lindberg, 2016, s. 234-235, s. 237).

Edström (2010, s. 1-2) har i sin avhandling visat att stora skillnader finns kring vad man lägger in i begreppet jämställdhet och hur den ska uppnås. Vidare uttrycks att pedagogerna talar ingående om hur och vad de vill arbeta med rörande jämställdhet men de metoder som används för att uppnå detta är mer diffusa. Som exempel på metoder anges både försök att behandla barnen könsneutralt eller lika samt att främja könsöverskridande aktivitet hos barnen. Skillnader mellan flickor och pojkar lyfts fram och det uttrycks att man bör kompensera de bägge gruppernas brister. Likheter mellan grupperna ges knappt något utrymme. Pedagogerna beskriver heller inget som tyder på att de ser på de respektive grupperna ur ett vidare maktperspektiv där även andra kategorier som ålder, etnicitet osv tas i beaktande, utan snarare som att de är två homogena grupper (Edström 2010, s. 41). Detta menar vi är förenligt med den utvecklingspsykologiska tanken om socialisation som den Bjerrum Nielsen och Rudberg (1991) utgår från.

5 Teoretisk utgångspunkt

Dimenäs (2009, s.104) beskriver att en teori är som ett ramverk som hjälper oss att betrakta något och knyta detta till ett vidare sammanhang. Vi har i vår studie valt att utgå från ett socialkonstruktionistiskt perspektiv och utifrån vår insamlade data göra en kritisk diskursanalys. I vår diskursanalys analyserar vi den individdiskurs som kan sägas råda inom förskolans verksamhet rörande traditionella könsroller, samt ställa den i relation till en gruppdiskurs och en könsneutral diskurs, vilka båda framkom i vår genomgång av tidigare forskning. Vi väljer därför att i analysen utgå från vår tredje forskningsfråga: Går det att i

förskollärarnas beskrivningar urskilja olika diskurser gällande traditionella könsroller och i så fall vilka?

För att underlätta förståelsen av vårt arbete beskriver vi nedan vårt teoretiska perspektiv, diskursbegreppet, förskolans rådande diskurs samt de två övriga diskurser vi valt att ta med i analysen.

5.1 Socialkonstruktionism

Inom socialkonstruktionismen anser man att människan uppfattar och sorterar omvärlden med dess tillhörande relationer och händelser utifrån dess historiska och kulturella kontext. Dessa värden förhandlas fram och hålls vid liv i en social praktik. Förutsättningen för detta synsätt är att varken människan eller världen består av en fast uppsättning generella och sanna egenskaper utan ses som subjektiva (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s.104). Vår intention är, i enlighet med socialkonstruktionismens och diskurspsykologins ståndpunkt, att i vår undersökning lyfta versioner av verkligheten och inte en universell sanning (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s.11).

5.1.1 Diskurs

Winther Jørgensen och Phillips (2000, s.11-12) beskriver begreppet diskurs som det specifika sätt på vilket vi uppfattar och talar om vår omgivande värld. Diskursen både byggs av och bygger den kunskap som är kopplad till det kulturella och historiska sammanhang den inryms i. Med hjälp av språket och de diskurser som språket skapar och skapas inom, regleras vårt tanke- och handlingsutrymme. Här bildas normer och i och med det produceras även det avvikande. En diskurs är skapad av och med oss människor och kan så förändras, om än det kan vara svårt att få syn på de normer som styr oss och samhället i olika sammanhang.

5.1.2 Individdiskurs

Den rådande diskursen rörande traditionella könsroller är i föreliggande studie den som beskrivs i förskolans läroplan (Skolverket 2016, s.5) och i Skollagen (SFS 2010: 800). I Skollagen (SFS 2010: 800 § 5) beskrivs att man inom utbildningen ska verka för alla människors lika värde, för jämställdhet och solidaritet. Utbildningens grund ska utgöras av de mänskliga rättigheterna och vårt samhälles demokratiska grund. I skollagen (SFS 2010: 800 § 8) beskrivs även Diskrimineringslagen (lag 2014:960) där det uttrycks att utbildningen ska verka så att alla barn oavsett kön, etnicitet, trosuppfattning och så vidare ges lika villkor, det vill säga rättigheter och möjligheter inom utbildningens ramar. Läroplanen för förskolan

(Skolverket 2016, s.5) understryker att vuxnas bemötande formar barnens syn på kvinnligt och manligt. Uppfattningen i läroplanen (Skolverket 2016) är alltså att vad som är kvinnligt och manligt inte är biologiskt betingat utan något som skapas i mellanmännsliga möten. Förskolan ska "motverka traditionella könsmonster och könsroller" och "klart ta avstånd" från sådant som inte går i linje med de allmänna värden som uttrycks i styrdokumentet, varav ett är jämställdhet. Dessa formuleringar uppmanar till aktivt handlande från pedagogernas sida och understryker deras roll i hur barnen socialiseras in i en viss könsroll. Läroplanens (Skolverket 2016) mål är formulerade utifrån ett individperspektiv där förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar olika förmågor. Att en individdiskurs, där vi bemöter varandra som unika individer oavsett kön, är eftersträvansvärd i förskolan beskrivs även av Edström (2010, s.40).

5.1.3 Gruppdiskurs

Det vi här benämner som gruppdiskurs bygger på en dikotom uppfattning av kön. Edström (2010, s.45) lyfter denna diskurs i sin avhandling, och uttrycker att pedagoger ibland tenderar att se barnen som gruppmedlemmar baserat på könstillhörighet. Ordet dikotomi härstammar från grekiskan och betyder "delat i två delar", alltså en uppdelning av en helhet, i vårt fall mänskligheten, i två tillsammans uttömmande och varandra uteslutande delar (NE, 1990). Alltså är alla enheter antingen det ena eller det andra, ingen är inget av det och ingen är bådadera. Kön formuleras i Nationalencyklopedin (1990) vara ett exempel på en naturlig dikotomi, dvs. den kan endast anta två värden. Connell (2003, s.58) beskriver "egenskapernas dikotomi", där dikotomi kopplas till en uppdelning mellan kvinnor och män där de antas ha egenskaper som står i motsatsförhållande till varandra.

I gruppdiskursen kategoriseras, utifrån NE:s (1990) förklaring av dikotomi, barnen in i två grupper som är separerade från varandra i sin art. Dessa är alltså flickor respektive pojkar där de båda grupperna ses inneha egenskaper som står i motsatsförhållande till varandra. Eidevald (2009, s.36) lyfter i sin sammanställning av tidigare forskning den kompensatoriska pedagogik som kan uppstå under jämställdhetsflagg när pedagoger tränar flickor och pojkar på saker som de förväntas vara sämre på i egenskap av sin könstillhörighet. Detta arbetssätt, som är vanligt i svenska förskolor, grundar sig i en dikotom syn på pojkar och flickor som bärare av olika förmågor och egenskaper kopplade till sitt biologiska och sociala kön (Eidevald 2009, s.36)

5.1.4 Könsneutral diskurs

I vår studie kopplar vi könsneutralitet till vad Eidevald (2011, s.32, s.36) skriver kring begreppet. Här ses könsneutralitet som ett av två teman som i studier framträtt i förskolans arbete för ökad jämställdhet och innebär att förskolan erbjuder barnen, vad som tolkas vara, en icke könskodad förskolemiljö. En könsneutral diskurs innebär här att förskollärarna i material, språk och bemötande erbjuder barnen en verksamhet som inte kan kopplas till vare sig traditionellt kvinnlig eller manlig könsroll.

5.1.5 Kritisk diskursanalys

Winther Jørgensen och Phillips (2000, s.7) beskriver diskursanalysen som en mix av tvärvetenskapliga ansatser med många olika angreppssätt att välja mellan. Ett nyckelbegrepp inom diskursanalysen är "social praktik" vilket beskriver människans agerande och språk som individuellt och kontextbundet, samtidigt som det är en del av en större social och institutionell diskurs och därför följer en viss struktur (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 25). Tillsammans skapar vi i vår sociala praktik både attityder, sociala kategorier, förståelse av omvärlden och oss själva som individer. Inom denna ansats utgörs alltså vår värld av diskurser vilka påverkas av sina historiska och sociala sammanhang och påverkar oss i tanke och handling (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 97, s.104).

Vårt mål är att undersöka hur förskollärare beskriver det område vi valt att studera, hur de utifrån detta utformar verksamheten och om det i förskollärarnas beskrivningar går att urskilja olika diskurser rörande arbetet med att motverka traditionella könsroller. Vi utgår ifrån att de diskurser vi kan urskilja i deras berättelser har betydelse för deras handlingar eftersom den sociala praktiken är en del i skapandet av världen (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s.97). Utifrån en kritisk diskursanalys förstår vi förskollärarnas beskrivningar som att de talar utifrån sig själva som unika individer, utifrån intervjukontexten inom vilken data produceras, men också utifrån de institutionella och sociala diskurser de påverkas av på ett vidare plan.

6 Resultat

I detta kapitel redovisas resultatet av våra intervjuer. För att resultatet ska bli mer överskådligt har vi valt att dela upp det i olika kategorier relevanta för vårt syfte och våra frågeställningar.

6.1 Förskollärarnas beskrivningar av traditionella könsroller

Alla förskollärare är eniga om att de traditionellt stereotypa könsrollerna är något förlegat och som inte finns kvar i dag. Några uttryckte samtidigt att spår av traditionella könsroller lever vidare då det är något vi vuxna har "i ryggsäcken" och som därmed finns där mer eller mindre omedvetet.

“Ja men det är väl att, ja det är väl inte så som man tycker att det ska vara. Men det är väl, om man ska se könsroller, att kvinnan är hemma och ta hand om barnen och hemmet och mannen jobbar. Jag tror att det är så fortfarande i många seder tyvärr. Det är det traditionella. Män jobbar med hantverksyrken och lite mer fysiska jobb. Kvinnorna tar hand om barn och sjuka. Och lagar mat”. (Bertil, förskollärare)

Förskollärarna beskriver en enad bild av både den traditionellt kvinnliga könsrollen och den manliga där kvinnan håller sig i hemmet där hon står i köket och lagar maten, tar hand om barnen och andra människor. Den traditionella mannen beskrivs som den utåtriktade familjeförsörjaren som mekar med bilar och sysslar med fysiska jobb och hantverksyrken. Några av förskollärarna nämner också kläder och färger som något som traditionellt varit olika grupperna emellan.

Flera av förskollärarna poängterar att de inte "ser" de traditionella könsrollerna eftersom fokus ligger på individen. Jeanette uttryckte det såhär:

“Ja, för mig är det ju en naturlig del att inte liksom se dom traditionella könsmönstrena, känner jag i alla fall, utan man har ju hela tiden jobbat med det enskilda barnet”. (Jeanette, förskollärare)

6.2 Förskollärarnas beskrivningar av barn och könsroller

De förskollärare vi intervjuat uttrycker en ambition att arbeta utifrån barnens individuella intressen. Flera förskollärare beskriver att de låter barnen leka de lekar de vill och med de material de väljer även om det är könsstereotypt men uttrycker samtidigt att det kan vara frustrerande att se denna uppdelning. Det är också några förskollärare som uttrycker att små barn inte alls har dessa könsstereotypa beteenden och att de utan problem överträder könsgränserna, men att detta förändras när barnen blir fyra-fem år.

“Sedan kanske sen när de blir, jag vet inte hur det kommer sig men sen när de blir lite äldre då, men då är det, tjejerna dras till att bli prinsessor och enhörningar och killarna- ja, men det är ju bilar och traktorer”. (Bertil, förskollärare)

En förskollärare beskriver att barnen ofta leker i könshomogena grupper och att pojkarna tar plats på flickornas bekostnad.

“Vi har ju ganska många pojkar som tar ganska stor plats och det gör att tjejerna blir ganska osäkra. Vi ser ett tydligt mönster på det. Och då har valt att då måste vi ju förebygga det redan nu. Och därför har vi valt att hela tiden tänka på vilka konstellationer vi gör”. (Jeanette, förskollärare)

En annan förskollärare menar att det blir många bra diskussioner kring könsnormer i barngruppen då barn säger vad de tycker och tänker samt att många ämnen kommer upp till diskussion eftersom barn, till skillnad från många vuxna, inte korrigerar sitt beteende utifrån vad som är politiskt korrekt. Någon upplever att klimatet i förskolan är mer tillåtande än i skolan. En av förskollärarna understryker att detta kan ha att göra med att barnet, då det nått skolåldern, hunnit influeras av samhället under tillräckligt lång tid.

Ett par förskollärare uttryckte i intervjun att pojkar och flickor *är* olika och att de bör känna stolthet över sitt kön. Båda tillägger i nästa andetag att fastän vi är olika måste alla ha samma möjligheter och förutsättningar.

“Sedan är man ju faktiskt olika, det måste man ju få vara. Vi är ju inte samma. Vi tänker inte riktigt likadant. [...] Så det måste man ju få vara. Men sen så, det måste ju finnas någon gräns då. Man ska ju få vara olika men man ska ju ändå få samma förutsättningar till allting...”. (Bertil, förskollärare)

6.3 Bemötande

Att bemöta alla barn lika är i förskollärarnas beskrivningar en genomgående metod för att motverka traditionella könsroller. Ett exempel som tas upp är att om ett barn ramlar och slår sig får det samma tröst oavsett om det är en pojke eller flicka och detta sätts i kontrast till hur det kunde gå till förr när en pojke som ramlade fick höra att det inte var så farligt medan en flicka bemöttes med mera omsorg och tröst. Flera förskollärare uppger att deras sätt att agera

inte är direkt kopplat till uppdraget att motverka traditionella könsroller utan främst syftar till att barnen ska bemötas som en unik individ. Tre förskollärare betonar vikten av att barnen ska få utveckla empati och att det är av största vikt att vara en god moralisk förebild och respektera barnens integritet.

Flera förskollärare uppger att det kan finnas en motsättning mellan ett könsneutralt individperspektiv och det fria valet, när barnen väljer traditionellt könskodat material och aktiviteter.

“Ja, att man liksom, är man tjej så får man, alltså, nej att man kanske inte får välja det där rosa för man vill att inte man ska välja det där traditionella, men jag menar tycker man om det så är det ju ok att välja det. Men det beror ju på utifrån varför man väljer det. Att det inte är nåt påtvingat, liksom. Och att det är en... ja... jag menar, man vill att det ska vara starka individer som väljer utefter intresse och så och att man kan göra det”. (Ylva, förskollärare)

Vikten av att ha en medvetenhet om hur man bemöter pojkar respektive flickor poängteras. En förskollärare nämner att de i arbetslaget har filmat varandra och diskuterat filmerna och på så vis fått upp ögonen för sitt eget bemötande och förhållningssätt. En annan förskollärare beskriver att de skulle behöva filma sitt bemötande för att det antagligen skulle ge en helt annan bild av hur de bemöter barn utifrån kön än den bild de nu har som innebär att det är jämställt.

6.4 Att vara en god förebild

Att vara en god förebild och göra samma sysslor som alla andra uppger alla tre manliga och en kvinnlig förskollärare vara en metod för att motverka traditionella könsroller. Samma kvinnliga förskollärare nämner även att det vore önskvärt med fler manliga förskollärare, även om hon tänker att det kräver en medvetenhet för att personalen då inte ska falla in i de traditionella könsrollerna.

“... men att det ska finnas olika förebilder, det är ju viktigt, kan jag tycka”.
(Ylva, förskollärare)

Det beskrivs även att arbetslagen diskuterar frågor rörande jämställdhet och traditionella könsroller samt att man på vissa ställen kunnat delta i kommunala genusnätverk och fått stöd i arbetet av genuspedagoger. I ett fall har man pratat med en vikarie om bemötande då man ansett att denne bemött barnen väl könsstereotyp. Alla förskollärare uppger att de även samtalar med barnen om frågor rörande traditionella könsroller när behov uppstår eller rent spontant.

En manlig förskollärare beskriver hur han, då han upplevt motstånd bland barnen gällande hur en pojke respektive flicka får vara och se ut, försökt påvisa för barnen att pojkar visst kan bära nagellack och rosa kläder genom att själv demonstrera detta i verksamheten. Ture, en annan förskollärare uttrycker sina tankar om rollen som manlig förebild såhär:

“Jag tänker såhär att jag kan visa den där mjuka sidan som kanske inte är så tillåtet att visa överallt i alla familjer, den manliga mjuka sidan. Och vara en god förebild för hur en man ska va, som jag tror att en man ska va”. (Ture, förskollärare)

Flera av respondenterna beskriver sig inte medvetet driva ett aktivt arbete med att motverka traditionella könsroller trots att de under intervjun uppger flera exempel på vad de gör som kan motverka en traditionell könsrolls fördelning.

6.5 Miljö och material

Miljö och material uppges vara faktorer som kan påverka vilka möjligheter barn får att utvecklas mångsidigt och fritt från traditionella könsroller. Några förskollärare uppger att de tagit bort nästan allt könskodat material på förskolan och ger exempel på könsneutralt material som träbrickor, pinnar, trolldeg och kottar. Två förskollärare berättar att man har kvar småbilar men tagit bort dockvrån då den tenderar att dra till sig enbart flickor. En förskollärare beskriver att det könsneutrala materialet har som god bieffekt att det blir färre könsstereotypa lekar men att huvudsyftet med materialet är att det stimulerar barnens fantasi mer än det färdiga, oftast könskodade materialet.

“Vi har visserligen litegrann så här bilar men vi har inga dockor eller dockvagnar som lätt kan bli en sådan där som... [...] Så vi har försökt plocka bort mycket och försöker köra också neutrala saker”. (Arne, Förskollärare)

Att blanda material som är traditionellt könskodat beskrivs också vara ett sätt att motverka uppdelning av pojkar och flickor i leken. Två förskollärare tar upp att man övergått till att kalla "dockrummet" för "lägenhet". Vissa förskollärare berättar också att man genom att blanda barnen i uppstyrda aktiviteter kan motverka att de alltid väljer samma kompis och då ofta indirekt en kompis av samma kön. Ett annat sätt som uttrycks är att barnen får välja aktivitet efter vilan utifrån aktivitetskort, vilket uppges sätta fokus på *vad* det individuella barnet vill göra och inte *med vem* vilket då leder till att barnen leker i könsblandade grupper. En förskollärare beskriver att utomhusvistelsen inbjuder till mer könsneutral lek då det där inte erbjuds några könskodade leksaker.

6.6 Kultur och föräldrar

Flera förskollärare nämner kultur, hemmet och föräldrarna som faktorer som påverkar vilka möjligheter barn ges till ett identitetsskapande fritt från traditionella könsroller och även vilka förutsättningar man har att arbeta med detta i verksamheten. Föräldrarna beskrivs av flera respondenter förmedla traditionella könsroller genom bland annat fördelningen av sysslor i hemmet, via det språk som används och det olika bemötande som pojkar och flickor ges. En förskollärare problematiserar detta i relation till sin egen yrkesroll:

Men det finns också föräldrar som säger "nej, men jag har sagt det till min dotter att jag vill inte att du ska hålla nån pojke i handen" eller "jag vill inte att min pojke ska hålla nån flicka i handen." [...] Det är ju väldigt lätt att säga "nä nä, det är ju olika", då behöver du ju ingen konflikt med föräldrarna. Men ibland måste du ta konflikten och det kan vara lite såhär: nej men jag tycker... nej, men såhär är det. Och såhär går vi ut och säger till dina barn och alla andra barn. Och det blir jobbigt för dina barn, och det blir jobbigt för dig också om du tycker så ute i samhället". (Ture, förskollärare)

Även andra respondenter ger uttryck för en ambition att påverka föräldrarnas syn på genus bland annat genom att på föräldramöten väcka tankar och få dem "med på tåget", något som dock ibland uppfattas som problematiskt. En av förskollärarna berättar att han, då ett barn smutsat ner ett plagg på förskolan, brukar be barnet säga till *pappa* att tvätta kläderna. Detta för att visa för barnen att pappor också kan utföra denna syssla då många barn uttryckt att inte tror att deras fäder kan tvätta.

Flera av förskollärarna beskriver att familjens kulturella bakgrund påverkar vilka könsroller som framträder i förskolans verksamhet. Den ökade kulturella mångfalden uppges utmana jämställdhetsarbetet då det inom många kulturer finns en mycket tydlig uppdelning mellan män och kvinnor och helt andra värderingar än de som uttrycks i förskolans värdegrund.

“Och där kommer också mycket, andra könsroller in, andra värderingar in och då blir det religion och annat som ska... Men ofta är de ju rätt kloka barnen, bara man diskuterar öppet med dem så”. (Bertil, Förskollärare)

Flera förskollärare har dock märkt en ökad medvetenhet bland föräldrarna rörande genusfrågor.

“Många föräldrar är mer medvetna och som vi i förskolan, på ett helt annat sätt, öppna för diskussioner kring det här. Inte på alla ställen men ja, jaa”. (Greta, förskollärare)

Några förskollärare understryker vikten av att se till att inte skapa nya normer i strävan efter att motverka traditionella könsroller. Här ges ett exempel på att föräldrar som i strävan efter att vara politisk korrekta i genusfrågan bestämt sig för att bara klä sina pojkar i traditionellt flickiga kläder.

“För likadant som att man,... vissa kanske låter pojkar klä sig i extra mycket klänningar och är som stolta för att de klär sig i klänning men det också kan bli att... det inte överforcera det. Vissa kanske köper bara lila saker till pojkar för att de tycker om lila eller någonting påtvingat, men att det att just tänka det där med varför man gör saker att låta barnen själva försöka hitta sina egna värderingar och sitt eget, att hjälpa dem”.(Arne, förskollärare)

Flera förskollärare uttrycker att klädindustrin och leksaksindustrin skickar ut budskap som förmedlar ett upprätthållande av könsnormerna och som även försvårar arbetet med att motverka dessa i verksamheten. Detta uppges synas tydligt i t.ex. klädaffärer och leksakskataloger. Så här säger Bertil:

“[O]m man sitter med en pojk då, så kommer en bibba med tjejgrejor, de tittar inte ens på dem. Det är rosa, nej men nu ska vi vidare till Legot. [...] nä, de är inte ett dugg intresserade. Och tjejerna då tvärtom“. (Bertil, förskollärare)

Samtidigt uttrycker tre förskollärare att man börjar se förändringar som tyder på ökad medvetenhet och jämställdhet även inom klädbranschen.

“Nu har det ju gjorts många ändringar inom modeindustrin också men det är ju fortfarande väldigt uppdelat, både ja leksaker och kläder”. (Greta, Förskollärare)

Tv och massmedia beskrivs ha stor inverkan både positivt och negativt på barns möjlighet att skapa sin identitet fritt från stereotypa könsroller. Här nämns barnprogram som utmanar traditionella könsroller liksom program som vidmakthåller dem.

“[P]ojkarna leker ju mycket såna här Super Mario och sånt för det är ju mycket pojkar i dom filmerna. Jag tror faktiskt det är så. Sen är det ju mycket My Little Pony och sånt för tjejerna. Just vad de tittar på”. (Jeanette, förskollärare)

“Men sedan är det ju nu mycket på barnprogram och så att de tar upp... Att de tar upp sådana här frågor som vi inte tog upp för tio år sedan, för 20 år sedan. [...] och det gör ju också att.. att... barn får en annan bild”. (Greta, förskollärare)

Fyra förskollärare uttrycker en ambition att i sitt arbete kunna bidra till att samhället på sikt blir mer jämställt, genom att man redan i förskolan arbetar för att ge barnen möjligheter att utveckla intressen som inte begränsas av könstillhörighet. Detta hoppas man ska leda till att framtida livsval, gällande till exempel utbildning och yrke, görs fritt från traditionella könsmonster.

7 Analys av resultat

Under denna rubrik analyserar vi de resultat vi nått utifrån vår tredje forskningsfråga: Går det att i förskollärarnas beskrivningar urskilja olika diskurser gällande traditionella könsroller och i så fall vilka? Vi kommer att ställa resultatet mot det teoretiska perspektivet

socialkonstruktionism och de tre diskurser rörande jämställdhet som vi valt utifrån tidigare forskning och lyft i kapitlet “teoretisk utgångspunkt”.

Winther Jørgensen och Phillips (2000, s.122) poängterar vikten av att vara öppen för teman som inte är bestämda på förhand. De nya teman vi funnit skrivs fram i vår resultatdiskussion.

7.1 Socialkonstruktionism och diskurs

Utifrån vår socialkonstruktionistiska utgångspunkt är de tankar och åsikter som framgår i intervjuerna en del i förskolans sociala praktik, inom vilken arbetet med att motverka traditionella könsroller och främja jämställdhet ska äga rum. Det som av förskollärarna uttrycks kan kopplas till de diskurser och de sociala sammanhang som förskollärarna är med och konstruerar och som påverkar deras sätt att handla och tala i verksamheten, liksom detta påverkar vilka förutsättningar förskolans barn ges att utvecklas utan att begränsas av stereotypa könsroller (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s.11, s. 104).

7.2 Synliga diskurser

Här redovisar vi under separata rubriker de diskurser vi funnit i resultatet.

7.2.1 Individdiskurs

Genomgående för alla intervjuer är att det framgår en tydlig individdiskurs där förskollärarna beskriver att man har som mål att bemöta varje barn som en unik individ där varken kön eller annan social kategorisering ska vara ledande. Även om flera av respondenterna uttrycker att det “bagage” de själva och andra vuxna har i form av gamla inlärd könsroller ibland kan utgöra ett hinder så är ambitionen tydlig. Det lyfts fram att individens intresse ska styra valet av aktivitet. Att vi ska bemöta barnen som individer med unika bakgrunder, behov och intressen beskrivs tydligt i den läroplan (Skolverket 2016, s. 5) som ska leda förskollärarna i arbetet. I skollagen (SFS 2010: 800 § 8) hänvisas till diskrimineringslagen (lag 2014:960) där utbildningen uttrycks ska verka på så sätt att alla barn oavsett kön, etnicitet, trosuppfattning och så vidare ges lika villkor, det vill säga rättigheter och möjligheter. Dessa texter kan tillsammans tolkas som det som grundlagt en fundamental, tydlig och önskvärd individdiskurs inom förskolan.

Några förskollärare beskriver att det är viktigt att vara uppmärksam på att man i strävan efter jämställdhet inte skapar nya normer där barnets individuella behov och intressen åter hamnar i

skymundan. En diskurs byggs av och bygger den kunskap som är kopplad till det kulturella och historiska sammanhang den inryms i genom det sätt på vilket vi uppfattar och talar om vår omgivande värld (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 11-12). Om vi i strävan efter jämställdhet skapar nya normer för att motverka de gamla, tolkar vi att det kommer att skapas nya diskurser som även de är viktigt att förhålla sig kritisk till.

7.2.2 Individdiskursen i förhållande till en gruppdiskurs

Dikotomi innebär enligt NE (1990) en uppdelning av något där de två delarna står i motsatsförhållande till varandra. I en dikotom gruppdiskurs görs skillnad på flickor och pojkar då det uppfattas finnas olikheter i deras egenskaper och preferenser. Utifrån förskollärarnas berättelser tolkar vi att det, samtidigt som det finns en stark ambition att bemöta barnen könsneutralt och individinriktat, även går att finna en gruppdiskurs. Två förskollärare uttrycker att det finns och bör få finnas skillnader mellan könen och en stolthet i att vara tjej eller kille. Detta kan innebära att barnen bemöts utifrån könstillhörighet, men det poängteras samtidigt att alla måste ges samma möjligheter oavsett kön. En förskollärare beskriver att hon ser ett mönster i att pojkar tar stor plats på flickornas bekostnad och att detta behöver förebyggas. Flera förskollärare beskriver även en dikotomi i barnens agerande och intressen, i föräldrarnas bemötande gentemot sina barn och i samhället i stort. Utifrån förskollärarnas utsagor ser vi även att förskollärarna själva ibland agerar och resonerar kring kön på ett dikotomt sätt.

Flera av förskollärarna beskriver hur de försöker att få pojkar och flickor att leka tillsammans och med samma leksaker och locka flickor att delta i bil-lek. En förskollärare säger att hon genom att själv aktivt delta i bygg-lek kunde locka flickor att vara med. Detta kan ses som ett gränsöverskridande sätt att bemöta den upplevda dikotomin i förskolan. Det kan även tolkas som en kompensatorisk insats där man vilja främja egenskaper och handlingar som inte ses som naturliga för respektive kön. Eidevald (2009, s.36) beskriver att det kompensatoriska arbetssättet har sin grund i ett dikotomt synsätt på pojkar och flickor. Trots att intentionen kan vara att ge alla barn möjlighet att bygga kompetenser inom alla områden innebär det i praktiken att barnen bemöts utifrån könskategori och som gruppmedlem snarare än utifrån sin individ.

På liknande sätt beskriver de manliga förskollärarna ett agerande som vi tolkar som försök att uppmuntra barnens individuella uttryck och intressen genom att agera gränsöverskridande

förebilder. En förskollärare berättar att han klätt sig i rosa när ett barn hävdade att pojkar inte kan ha rosa kläder. Han målade sig med nagellack då en pojke blev ifrågasatt när han kom med nagellack till förskolan. Samme förskollärare uttrycker att han i lek med barnen erbjuder sig vara mormor eller moster. En annan manlig förskollärare menar att många barn växer upp med tuffa manliga förebilder och att han kan vara ett slags motpol genom att visa "den manliga mjuka sidan".

7.2.3 Individdiskursen i förhållande till en könsneutral diskurs

Bemötandet tas upp som en viktig aspekt vad gäller att behandla barnen könsneutralt. Pojkar och flickor uttrycks ska bemötas på samma sätt. Att bemöta könsneutralt tolkar vi kunna vara en metod att möta barnet som individ utan koppling till kön och så på det sätt som läroplanen (Skolverket 2016, s. 5) uppmanar oss till: att erbjuda pojkar och flickor samma möjligheter att utveckla sina intressen och förmågor utan att begränsas av stereotypa könsroller. I våra intervjuer har vi sett att förskollärarna uttrycker ett starkt samband mellan att möta barnet som individ och bemöta barnet könsneutralt. Fall där förskollärarna respekterar och uppmuntrar barns könsstereotypa val under föreskriften att valet är individuellt talar för att individdiskursen inte alltid är könsneutral.

Flera av förskollärarna uppger att de ser en fördel med att ha icke könskodat lekmaterial vad gäller att motverka könstraditionella val av lekar bland barnen. Eidevald (2011, s. 32, s. 36) beskriver att det könsneutrala arbetssättet som används inom svensk förskola innebär att barnen bemöts och erbjuds ett språk, en miljö och material som inte kan kopplas till en traditionell könsroll. En förskollärare beskriver att det könsneutrala materialet har som god bieffekt att det blir mindre könsstereotypa lekar men att huvudsyftet med materialet är att det stimulerar barnens fantasi mer än det färdiga materialet som också oftast är mer könskodat. Utomhusmiljön beskrivs vara en könsneutral arena. Små barn ses i sitt agerande av några förskollärare som mer opåverkade av stereotypa könsroller medan det uttrycks att det blir en tydligare uppdelning mellan könen från fyra års ålder.

Tre förskollärare antyder att det kan finnas en motsättning mellan ett könsneutralt individperspektiv och det fria valet, när barnen väljer traditionellt könskodat material och aktiviteter.

“Där kan ju inte jag säga bara för du är tjej så “nej, nu tittar vi på Super Mario vi också”, liksom. Em... Så, ja... Där vet jag inte riktigt hur man ska gå till väga för att suddas ut det”. (Jeanette, förskollärare)

Denna upplevda motsättning tolkar vi härrör i en strävan att både främja varje barns individuella intressen och samtidigt genom aktivt handlande bidra till skapandet av en könsneutral förskola. Connell (2003, s.58) beskriver ”egenskapernas dikotomi” som att män och kvinnor äger motsatta egenskaper och preferenser. När barns individuella val går i linje med denna dikotoma tanke kan individdiskursen istället bidra till att upprätthålla könsmonster, som kan ha sitt ursprung i barnens sociala kontext utanför förskolan.

8 Avslutande diskussion

I den avslutande diskussionen kommer vi på ett fördjupat plan att länka samman studiens resultat med den tidigare forskning som gjorts och med våra egna tankar och reflektioner. Här sammanfattas studiens resultat utifrån våra forskningsfrågor och avsnittet rymmer också våra tankar om vidare forskning inom ämnet. Kapitlet inleds med en metoddiskussion där vi kritiskt diskuterar vår valda metod.

8.1 Metoddiskussion

Vi har valt att spela in intervjuerna med hjälp av diktafon. Harboe (2013, s.115) kritiserar denna metod och menar att ljudinspelning kan bidra till att intervjusituationen bli spänd och dessutom genererar stora mängder data som sedan ska transkriberas. Istället föreslår han att man intervjuar i par då detta ger utrymme för en som intervjuar och en som fokuserat noterar allt. Vi hade inte geografisk möjlighet att befinna oss på samma förskolor och ser även andra nackdelar med att vara två som intervjuar. Det kan dels skapa en känsla hos respondenten att vara i underläge och förstärka den maktasymmetri som redan innan råder mellan intervjuare och respondent, och dels vill vi påstå att det ändå är näst intill omöjligt att hinna anteckna alla ord som sägs där och då.

På frågan vad en traditionell könsroll innebär upplevde vi en ovilja att sätta ord på könsskillnader. Förskollärarna betonade extra starkt att de inte håller med om att det förhåller sig som den traditionella bilden beskriver. Vi tolkar det som en vilja att uttrycka sig politiskt korrekt och utifrån de värden som anges i förskolans styrdokument rörande jämställdhet. Det skulle kunna vara ett tecken på att den rådande diskursen i förskolan och den samhällsdiskurs

som vi förde fram i bakgrunden påverkar respondenternas uttalanden vilket vi kan koppla till Winther Jørgensen och Phillips (2000, s.25) beskrivning kring människans agerande och språk som en del av en större social och institutionell diskurs och på grund av detta följer en viss struktur. Under intervjusituationen hamnade vi båda vid något tillfälle i situationer där vi, trots intentionen att undvika det, ställde ledande frågor och lade orden i munnen på respondenten. Detta kan ha påverkat hur respondenten uppfattade att det "rätta" svaret skulle lyda och därmed hur denne svarade. Efter att vi genomfört ett par intervjuer noterade vi att den sista intervjufrågan framstod som komplicerad och otydlig och detta tog vi sedan i beaktande under resterande intervjuer. Detta hade kunnat förebyggas genom att vi på förhand genomfört en pilotstudie. Förskollärarna vi intervjuat har gemensamt att de är utbildade och yrkesverksamma förskollärare, i övrigt vet vi inte mycket om deras sociala bakgrund, vilka kontexter de befinner sig i privat och vilka könsdiskurser som där är de rådande. Olika privata förhållanden kan naturligtvis resultera i att förskollärarnas syn på vad jämställdhet innebär och hur den bäst uppnås skiljer sig åt.

Vår studie hade kunnat få mer substans om vi haft tid att även genomföra observationer som kunnat kopplas till förskollärarnas utsagor. Detta hade kunnat bidra till en djupare och mer breddad bild av förskollärarnas uppfattningar om och arbete med att motverka traditionella könsroller då vi tänker att det som uttrycks i intervjun delvis beskriver den teori förskolläraren omsätter i praktiken men också att det ofta tenderar att finnas motsättningar och svårigheter när teori ska omsättas i en många gånger komplex praktik. I och med att vi begränsat oss till ett antal diskurser som framkommit i tidigare forskning har möjligheten att upptäcka andra reducerats.

8.2 Diskussion kring studiens resultat

För att läsaren tydligare ska kunna följa vår diskussion kring studiens resultat har vi delat in den i ett antal rubriker.

8.2.1 Individ och grupp

Skolinspektionens (2017, s.5-6) granskning visar att det ute i förskoleverksamheten arbetas aktivt för alla barns lika värde, för individens frihet och för likabehandling. Detta kan även vi utläsa i vårt resultat. Vi uppfattar att förskollärarna har en medvetenhet kring genus och i många fall är väl insatta i ämnet, men vi ser att det finns svårigheter med att omsätta den kunskapen i en komplex praktik. Det råder ingen tvekan om att den diskurs som blir mest framträdande i förskollärarnas beskrivningar av arbetet med att motverka traditionella

könsroller är en individdiskurs. Detta ser vi främst beror på att det är de värden som kopplas till denna diskurs som uttrycks i förskolans läroplan (Skolverket 2016) och likaså Skollagen (SFS 210:800). Dessa är de texter som förskolläraren är förbunden att arbeta efter. Samtidigt som förskolan ska se till individens unika behov och intressen ska man även ge barnen möjlighet att utvecklas som medlemmar i en grupp. Grupperspektivet blir synligt när två av förskollärarna beskriver att pojkar och flickor *är* olika men att de ändå ska ges samma rättigheter och möjligheter. Likadant när en förskollärare berättar att pojkarna tar stor plats och gör flickorna osäkra och uttrycker att man försöker motverka detta genom att blanda grupperna. Edström (2010, s.40, s.44) beskriver att jämställdhetsarbetet i många förskolor uppfattas handla just om att motverka att flickor som grupp ges mindre utrymme än pojkar i förskola och samhälle. Detta pekar på att det även finns en gruppdiskurs som sätts i förhållande till ett större samhällsperspektiv.

I vår studie beskriver alla förskollärare att de för att motverka traditionella könsroller strävar efter att bemöta barnet som en individ, vilket även Edström (2010, s.41) tar upp som en vanligt förekommande strategi bland förskolans pedagoger. Många förskollärare i vår studie beskriver individuellt och könsneutralt bemötande som sammankopplade och menar att när man ser barnet som individ har man per automatik ett könsneutralt bemötande. Vi vill påstå att dessa två sätt att bemöta inte alltid hör samman och ibland kan vara varandras motsatser. Om ett barn väljer att agera enligt traditionella könsroller beskriver några pedagoger att de respekterar detta då barnet är en individ som har rätt till sina egna intressen oavsett om de är traditionella eller inte. Några förskollärare lyfter själva det dilemma som uppstår när barn väljer i enlighet med traditionella könsroller och förskolläraren genom att värna individens fria val samtidigt ser att det bidrar till att traditionella könsroller bekräftas. Detta dilemma tror vi kommer att bli allt tydligare då vi i vår studie ser att både könsneutralitet och individperspektiv är eftersträvansvärt inom förskolan. De värden som förskollärarna ger uttryck för vill vi mena påverkas av en större samhällsdiskurs rörande jämställdhet.

Winther Jørgensen och Phillips (2000, s.11-12) beskriver att diskurser reglerar vårt tanke-, och handlingsutrymme. Vi vill därför understryka att även de val barn gör som uttrycks vara icke påtvingade har sin grund i de olika diskurser barnen rör sig inom. Bjerrum Nielsen och Rudberg (1991, s.28) menar att barnets omgivning, både hem, förskola och samhälle i stort, har en normerande inverkan på barnets könsidentitet. De normer som råder inom

omgivningens olika diskurser påverkar vilka möjligheter barn ges att utveckla intressen och skaffa erfarenheter av icke könstraditionell karaktär.

Ett sätt att förhindra att könsstereotypa lekar uppstår, som beskrivs av en förskollärare, är att enbart erbjuda könsneutralt material för att inte barnen ska fastna i traditionella val. Här tar förskollärarna i jämställdhetens namn ett beslut som ibland går emot intentionen att utgå från barnets individuella intresse. Vi vill påstå att om vi tar bort allt könskodat material, i syfte att förebygga eller förhindra en dikotom könsuppdelning, riskerar vi att frånta barnen möjligheten att i sin lek överträda det könsstereotypa och på så sätt kunna vara med och påverka att en dikotom könsdiskurs förskjuts mot en mer könsneutral eller gränsöverskridande diskurs. Till exempel ges då inte utrymme för leken där pappan är den som är hemma och tar hand om barnen (dockorna).

8.2.2 Mannen som norm

Vi tycker oss ana en underliggande manlig norm även i de fall förskollärarna beskriver att de strävar efter könsneutralitet. Två förskollärare beskriver att dockor och dockvrå har tagits bort för att göra miljön könsneutral men säger samtidigt att det finns småbilar kvar. Två andra förskollärare nämnde att man döpt om dockrummet till lägenhet men i intervjuerna framkom att byggrummet respektive bilrummet behållit sina gamla namn. Detta tolkar vi som att kvinnligt kodat material ses som könskodat medan manligt kodat ses som neutralt, vilket vi kopplar till Hirdmans (2001, s.60-61) samhällsbild där mannen är normen och kvinnan könet.

I vår studie framkommer att särskilt flickorna aktivt uppmuntras och lockas att delta i bil- och bygglek, som förskollärarna uttrycker att flickorna själva inte skulle valt att delta i. Det kan tolkas som ett uttryck för den kompensatoriska pedagogik vilken Eidevald (2009, s.36) och Edström (2010, s.41) beskriver som att pedagoger tränar flickor och pojkar på områden som de utifrån sin könstillhörighet inte har en naturlig kompetens inom. Ett problem här är alltså att även om intentionen är god, återskapas en dikotomi när man vill få barnen att öva upp förmågor som man anser att de har brister inom utifrån sin könstillhörighet.

Utgår vi från Connells (2003, s.59) slutsats att skillnaden mellan könen är mycket liten jämfört med variationen inom vardera könskategori, skulle det innebära att de flesta barn faller utanför ramen för den traditionella könsrollen. En förskollärare i vår studie säger sig uppleva pojkars gränsöverskridande som mer kontroversiellt än flickors. Vi kan också se ett

mönster i att de exempel som tas upp för att beskriva gränsöverskridande beteende i syfte att motverka traditionella könsmonster handlar om pojkars överträdelser. Vi tolkar detta som att flickors överträdelser uppfattas som mer naturliga, eftersom de strävar mot det som är den underliggande normen, och därför inte exemplifieras. Detta beskrivs även av Tallberg Broman (2002, s.29-30) som uttrycker att flickors könsrollsrelaterade överträdelser är mer accepterade än pojkars.

8.2.3 En diskurs i förändring

Wernersson (2009, s.9, s.12-13) beskriver att det i samhället skett stora förändringar i synen på kön och genus och de förändrade normerna syns i samhällsdebatter som rör bland annat pappaledighet, könskvotering och mäns våld mot kvinnor. Nu, åtta år senare, rasar för fullt i media #metoo-debatten om sexuella trakasserier. Vi kan ana att denna debatt till viss del satte agendan för vad förskollärarna tog upp i intervjun. Här betonas vikten av att respektera barnens integritet och på så sätt lära dem att själva sätta gränser och att respektera andras.

Riksdagen har gett förslag på införandet av ett tredje juridiskt kön och pronomenet "hen" används flitigt i samhällsdebatten. Flera av förskollärarna vi talat med upplever också att det pågår en förändring inom vissa sfärer av samhället, en diskursförskjutning om man så vill, från en dikotom mot en mer könsneutral. Bland annat nämns vissa klädmärken som satsat på könsneutrala barnkläder och public service barnprogram uppfattas som normbrytande och sägs vara "för alla". Vi ser likheter mellan public service och förskolan som båda har ett utbildande uppdrag, en uttalad jämställdhetsambition och står utanför kommersiella krafter. I övrigt nämns media och inte minst leksaks- och klädindustrin av flera respondenter vara faktorer som förstärker en dikotom könsuppdelning och befäster traditionella könsmonster.

Som företrädare för sin samhällsinstitution upplever vi att förskollärarna ser det som sitt uppdrag att sprida den inom förskolan rådande könsdiskursen och de attityder som följer med den. Förskollärarna riktar sig då inte enbart till barnen utan även till föräldrar genom diskussioner på föräldramöten eller genom att påtala för föräldrarna vilken könsdiskurs som råder i förskolan/skolan/samhället. Förskollärarnas ambitioner att påverka föräldrarna i jämställdhetsfrågor är något som även Emilson, Folkesson och Moqvist Lindberg, (2016, s. 234-235) tar upp i sin avhandling.

Winther Jørgensen och Phillips (2000, s.97, s.104) beskriver att en diskurs påverkas av och påverkar de människor, det språk, den kultur och det historiska sammanhang inom vilken diskursen är aktiv. I studien blir det tydligt att förskolans diskurs och det sätt förskollärarna talar på och handlar rörande traditionella könsroller och arbetet med att motverka dem både påverkar och påverkas av det omgivande samhället där både deras egna och barnens hem, media, industri och olika sociala arenor ingår. Detta sker både på ett medvetet och omedvetet plan.

Det finns en optimism bland förskollärarna kring att deras arbete ska leda till att barnen i framtiden kommer att kunna välja bland utbildningar och yrken mer fritt från traditionella könsroller än vad som tidigare varit möjligt. Då dagens barn kommer att vara de vuxna i framtidens samhälle innebär detta att en diskursförskjutning som är mer samhällsövergripande kan komma att ske.

Att samhällets påverkan även innebär utmaningar för förskollärarnas arbete med att motverka traditionella könsroller blir också tydligt i vår studie. Genom den ökade invandringen som innebär en ökad kulturell mångfald uppges ibland att den dikotoma synen på kön kommer att förstärkas. Detta kan leda till motsättningar i det praktiska arbetet där förskolläraren ska ta hänsyn till det enskilda barnet och familjen och dess kulturella bakgrund samtidigt som man i sin yrkesroll har uppdraget att aktivt motverka traditionella könsroller. Vi vill mena att det kan vara ett dilemma för förskolläraren att både respektera en "traditionellt" dikotom syn på individ utifrån kön samtidigt som de ska motverka den.

Vi vill hävda att det i en strävan efter jämställdhet och genom en förskjuten könsdiskurs skapas nya normer som ersätter de gamla. De diskurser som inryms i vårt samhälle är i ständig förändring och detta gör att dilemman som skrivits fram i tidigare forskning i dagsläget kan vara mer eller mindre aktuella. Vår studie kan tillföra kunskap om dagens förskolediskurs och bidra till att synliggöra de förändringar och förskjutningar som sker i förskolans jämställdhetsdiskurs. Att kritiskt syna rådande normer är ett arbete som aldrig får upphöra.

8.3 Sammanfattning av resultat

Vi redovisar här en sammanfattning av studiens resultat kopplat till studiens syfte och våra tre forskningsfrågor. Varje fråga besvaras under en egen rubrik.

8.3.1 Vad beskriver förskolläraren att traditionella könsroller innebär?

Resultatet visar att alla förskollärare ser de traditionella könsrollerna som något dåtida, något som går emot de egna värderingarna och som inte syns lika tydligt idag. Samtidigt poängteras att dessa könsroller fortfarande lever kvar hos oss vuxna på ett mer omedvetet plan. Det beskrivs också att i och med den ökade kulturella mångfalden kvarstår denna traditionella könsdikotomi, vilket bidrar till utmaningar i förskolans jämställdhetsarbete. Den generella beskrivningen som framkommer i intervjuerna kring den traditionellt kvinnliga könsrollen är att kvinnan håller sig i hemmet, lagar maten, sörjer om barnen. Bilden av den traditionella mannen beskrivs som att han främst agerar utanför hemmet, försörjer familjen, sköter bilen och arbetar inom fysiska yrken och med hantverk.

8.3.2 Hur säger sig förskolläraren utforma verksamheten utifrån uppdraget att motverka traditionella könsroller?

Bemötande tycks vara den mest förekommande metod som anges. Det blir tydligt att förskollärarna anser det vara önskvärt att bemöta varje barn som en individ och inte utifrån könstillhörighet. Andra metoder som anges är att blanda pojkar och flickor och uppmuntra barnen att delta i lekar som överskrider den traditionella könsnormen. Några beskriver hur de valt att erbjuda barnen könsneutralt material för att stimulera fantasin på ett sätt som inte färdigt material gör och uttrycker att detta resulterar i mindre könsstereotypa lekar. Här nämns att dockor och dockvrå tagits bort alternativt döpts om med syfte att främja könsneutral lek. Att vara en god förebild och visa barnen att alla vuxna, oavsett kön, kan göra alla sysslor och aktiviteter och bära samma färger, beskrivs också som metoder att motverka de traditionella könsrollerna. En förskollärare berättar att de i syfte att närmare undersöka hur de bemöter pojkar och flickor har filmat sig själva i samspel med barnen. Förskollärarna uppger också att man för reflekterande diskussioner kring köns- och genusfrågor, såväl i personalgruppen som i barngruppen, för att kunna motverka att pojkar och flickor behandlas olika. Likaså uttrycks försök att påverka föräldrar att också verka mot traditionella könsroller. Några förskollärare nämner att de i sitt arbete får stöd av genusnätverk och genuspedagoger.

8.3.3 Går det att i förskollärarnas beskrivningar urskilja olika diskurser gällande traditionella könsroller och i så fall vilka?

I förskollärarnas uttalanden tar sig olika diskurser uttryck. Det finns en tydligt rådande diskurs: individdiskursen. Detta är också den diskurs som genom Lpfö (Skolverket 2016) och Skollagen (SFS 2010:800) förmedlas då det understryks att utgångspunkten för utbildningen och verksamheten ska vara individens bakgrund, intresse, behov och idéer. I resultatet ser vi

även en könsneutral diskurs som kan kopplas till individdiskursen på så sätt att det rör sig om att bemöta barnet som individ och ge dem samma förutsättningar att utvecklas oavsett kön. Att förskollärarna uttrycker att de bara erbjuder könsneutralt material ser vi som en aktiv handling att motverka traditionella könsroller. En gruppdiskurs blir också synlig då det uttrycks att barnen tenderar att agera mer könsstereotypt ju äldre de blir, att det i och med olika kulturell bakgrund finns mer och mindre stereotypa uppfattningar kring kön i hemmen och att man inom personalgruppen också ibland bemöter barnen utifrån kön fastän intentionen är att möta dem som individer. Även gruppdiskursen kan kopplas till individdiskursen när förskollärarna bemöter barnen som individer men tar hänsyn till varje barns könsidentitet, som pojke eller flicka.

8.4 Förslag på vidare forskning

I vår studie beskrivs den ökade kulturella mångfald vi har i dag många gånger vara bärare av tydliga stereotypa skillnader mellan kvinnor och män. Detta är ett område som skulle vara intressant att vidare beforska då detta uppges vara en utmaning i förskollärarnas arbete att motverka traditionella könsroller och verka för jämställdhet mellan könen. I läroplanens värdegrund beskrivs vikten av att vara öppen för andras åsikter och olika religiösa och kulturella bakgrund. Kan detta sammanvävas med de värden som beskrivs kring att pojkar och flickor ska ges samma möjlighet att utvecklas utan att begränsas av stereotypa könsroller och i så fall hur?

Ett annat område som vi, utifrån det vi kommit fram till i vår studie, uppfattar vore intressant att forska vidare inom, är att fördjupa sig i huruvida det bemötande och de metoder som anses vara könsneutrala bidrar till att bevara den många gånger osynliga manliga normen och förskjuta den kvinnliga normen i samma riktning. Vår datainsamling har enbart utgjorts av intervjuer. En större studie skulle kunna innefatta både intervjustudier och observationer som sedan länkas samman och ger en kompletterande bild av vilka diskurser som blir synliga i förskolans praktik. Många gånger syns motsättningar mellan de intentioner som finns på ett teoretiskt plan och de handlingar som omsätts i praktiken. Förskolan är trots allt en mycket komplex arena som påverkas av bland annat samhällsnormer, både globala och nationella, organisatoriska faktorer, ekonomi, kunskap och medvetenhet, liksom av de olika individer och mänskliga nätverk den innefattar.

9 Referenser/Källförteckning

- Alvehus, J. (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. Stockholm: Liber.
- Arevik, N. (2012, 28 mars). Väger vara könsneutral. *Lärarnas tidning*. Hämtad 2018-01-12 från <http://lararnastidning.se/vagr-ar-va-ko-sneutral/>
- Bjerrum Nielsen, H. & Rudberg, M. (1991). *Historien om flickor och pojkar: Könssocialisation i ett utvecklingspsykologiskt perspektiv* (I. Lindelöf, Övers.). Lund: Studentlitteratur.
- Björnberg, U., & Helander, B. (1993). Könsroll. I *Nationalencyklopedin*. Höganäs: Bra Böcker.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder.2., [rev.] uppl.* Malmö: Liber.
- Connell, R.W. (2003). *Om genus* (C. Hjukström, Övers.). Göteborg: Daidalos.
- Dalen, M. (2008). *Intervju som metod*. (1. uppl.) Malmö: Gleerups utbildning.
- Dikotomi (1990). I *Nationalencyklopedin*. Höganäs: Bra Böcker.
- Dimenäs, J (Red.). (2009). *Lära till lärare. Att utveckla läraryrket-vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. Stockholm: Liber AB.
- Edström, C. (2010). *Samma, lika, alla är unika. En analys av jämställdhet i förskolepolitik och praktik* (Doktorsavhandling i pedagogiskt arbete Nr 36, Umeå universitet, Institutionen för Naturvetenskapernas och matematikens didaktik). Från <http://libris.kb.se/bib/17494007>
- Eidevald, C. (2009). *Det finns inga tjejbestämmare – Att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek*. Diss. Jönköpings universitet.
- Emilson, A., Folkesson, A-M. , Moqvist Lindberg, I. (2016). *Gender Beliefs and Embedded Gendered Values in Preschool*. *IJEC* (2016) 48:225–240. doi:10.1007/s13158-016-0162-4

Tillgänglig: <https://link-springer.com.www.bibproxy.du.se :8443/article/ 10.1007 %2Fs13158-016-0162-4>

Harboe, T. (2013) *Grundläggande metod- den samhällsvetenskapliga uppsatsen*. Falkenberg: Gleerups utbildning AB.

Hirdman, Y. (2001). *Genus - om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber AB.

Hjalmarsson, M. (Red.). (2014). *Förskollärarens metod och vetenskapsteori*. Stockholm: Liber AB.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Levinsson, F. (2016, 27 april). Åhléns ändrar sig – efter Linas kritik. *Aftonbladet*. Hämtad 2018-01-11 från <https://www.aftonbladet.se/nyheter/article22713353.ab>

Lind, U. (2001). *Positioner i svensk barnpedagogisk forskning: en kunskapsöversikt*. Stockholm: Statens skolverk.

Løkken, G. & Søbstad, F. (1995). *Observation och intervju i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.

Löf, C. (2015). Efter livskunskapen - ämnesintegrering av värdegrundsfrågor. I: Bartholdsson, Å. (Red.). (2015). *Sociala relationer, värdegrund och lärarprofessionalitet*. Malmö: Gleerups.

Patel, R. & Davidson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. (3., [uppdaterade] uppl.) Lund: Studentlitteratur.

SFS 2010:800. Skollag. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skolverket (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98, reviderad 2016*. Stockholm: Skolverket.

Skolinspektionen. (2017). *Förskolans arbete med jämställdhet*. Stockholm: Skolinspektionen
Tillgänglig: <https://www.skolinspektionen.se/sv/Beslut-och-rapporter/Publikationer/Granskningsrapport/Kvalitetsgranskning/forskolans-arbete-med-jamstallldhet/>

SOU. (2004: 115). *Den könade förskolan - om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete. Delbetänkande från Delegationen för jämställdhet i förskolan*. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer

SOU. (2006:75). *Jämställd förskola - om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete. Slutbetänkande från Delegationen för jämställdhet i förskolan*. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer

Sundberg, M. (2017, 31 mars). "Hen" har gjort spikrak karriär. *SVT Nyheter*. Hämtad 2018-01-10 från <https://www.svt.se/kultur/hen-har-okat-rejalt-i-svensk-press>

Tallberg Broman, I. (2002). *Pedagogiskt arbete och kön - Med historiska och nutida exempel*. Lund: Studentlitteratur

Wernersson, I (Red.). (2009). Kapitel 1: *Inledning*. IB. Redaktör (Red.), *Genus i förskola och skola - förändringar i policy, perspektiv och praktik* (Doktorsavhandling, Gothenburg studies in educational sciences, 283) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. Tillgänglig: <http://hdl.handle.net/2077/20411>

Vetenskapsrådet (2017) *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig: <https://publikationer.vr.se/produkt/god-forskningssed/>

Winther Jørgensen & Phillips (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur AB

Bilaga 1 Informationsbrev

HÖGSKOLAN
Dalarna

Information om undersökning rörande förskollärares uppdrag att motverka traditionella könsroller

Du tillfrågas härmed om deltagande i denna undersökning. Studiens syfte är att synliggöra hur förskollärare beskriver traditionella könsroller och hur de kan motverkas. För att nå denna kunskap kommer vi att genomföra enskilda, kvalitativa intervjuer med ett antal förskollärare verksamma inom förskoleverksamhet i två svenska kommuner. För att lyfta fram förskolans viktiga uppdrag att motverka traditionella könsroller och främja jämställdhet ser vi det som intressant att studera hur detta uppdrag med tillhörande begrepp tolkas av verksamma förskollärare.

Intervjun beräknas ta ca: 45 minuter och kommer, för att underlätta efterföljande analys, att dokumenteras med hjälp av ljudinspelning. Vi kommer gemensamt fram till en tid och plats som känns bekväm för genomförandet av intervjun. Frågorna som ställs berör den egna synen på och arbetet med traditionella könsroller inom förskolans pedagogiska verksamhet. Den färdiga uppsatsen kommer efter examinationen om så önskas finnas tillgänglig.

Deltagandet i studien är frivilligt och du kan när som helst, utan närmare förklaring, välja att avbryta ditt deltagande. Alla deltagare försäkras konfidentialitet i sitt deltagande. Detta innebär att hanteringen av uppgifter som kan härledas till en viss person eller förskola kommer att förvaras och behandlas på ett sätt som gör dem oåtkomliga för obehöriga. De uppgifter som samlas in genom denna undersökning kommer enbart att nyttjas i det forskningssyfte som ovan beskrivits och vidare kommer all insamlad data att raderas efter studiens slut. Undersökningen kommer att presenteras i form av en uppsats vid Högskolan Dalarna.

Jag önskar delta

Jag avböjer deltagande

Deltagarens underskrift

Ort och datum:

Ytterligare upplysningar lämnas av nedanstående ansvariga:

Madeleine Adervall (Student)

Astrid Sällström (Student)

Anne-Marie Ami Look (Handledare)

Östersund

Madeleine Adervall (Personuppgifter som här tagits bort)

Astrid Sällström (Personuppgifter som här tagits bort)

Anne-Marie Ami Look (Personuppgifter som här tagits bort)

Studentens och handledares underskrift

Bilaga 2 Intervjuguide

Vad innebär begreppet "traditionell könsroll" för dig?

Hur motverkar du traditionella könsroller i ditt arbete?

Vilka effekter kan arbetet med att motverka traditionella könsroller tänkas ha för barnen?

Ser du några svårigheter med ditt uppdrag att motverka traditionella könsroller?

Vilka andra faktorer uppfattar du kan påverka vilka möjligheter barn ges till ett identitetsskapande fritt från traditionella könsroller?